

Mjerna tehnika

Mašinstvo 4+1+3

AKUSTIČKA MJERENJA

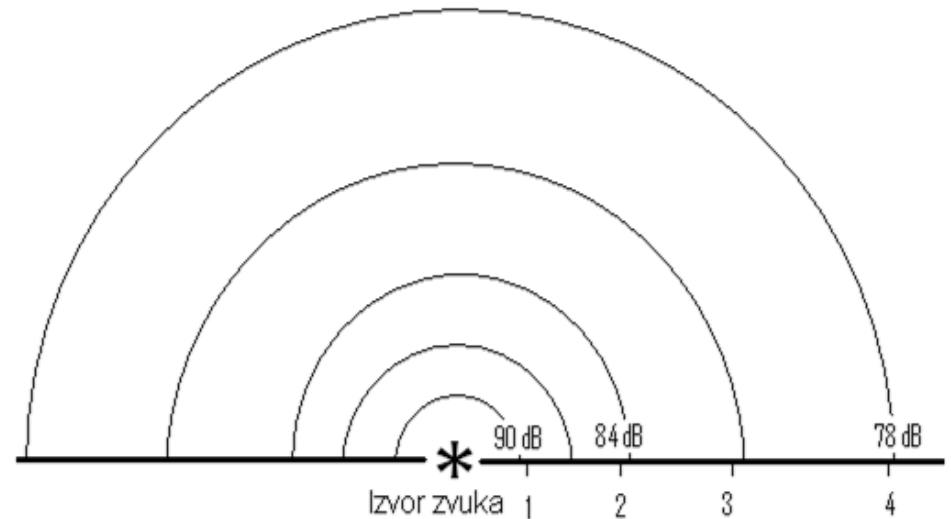
- Sa porastom stanovništva i prenaseljenošću gradova, brzim tempom industrijskog razvoja i stvaranjem velikih industrijskih centara, modernizacijom i automatizacijom životnih uslova i usluga, ljudi se iz dana u dan sve više suočavaju sa problemom buke.
- Prva saznanja i otkrića štetnog dejstva buke buke na čovjeka su starijeg datuma, ali tek poslije drugog svjetskog rata ovaj problem postaje aktuelan za društvo.
- Danas u svijetu, u uslovima brzog industrijskog razvoja, industrijska buka zauzima posebno mjesto i svojim štetnim dejstvom upozorava na organizovanu borbu protiv nje.
- Ta borba dobija vid naučne borbe i posljednjih godina postaje usmjerena na konkretne probleme.
- U mnogim zemljama, posebno industrijski razvijenim, u sastavu zavoda i instituta za zaštitu na radu, formiraju se grupe, odjeljenja, laboratorije koje imaju za cilj da toj borbi daju naučni karakter.

- Organizuju se naučne komisije, međunarodna savjetovanja i simpozijumi, gdje se na osnovu fizičkih veličina buke određuju zakonski propisi, pravila, i preporuke koje se odnose na uslove rada u industriji, stambenim prostorijama, školama, bolnicama – svugdje gdje se smatra da buka svojim dejstvom ugrožava čovjeka
- (organ čula sluha, nervni sistem i ljudski organizam uopšte).
- Fenomen buke zahtjeva naučne spoznaje i istraživanje iz oblasti akustike i mehaničkih oscilacija čije poznavanje je vrlo kompleksno
- Fenomen buke zahtjeva naučne spoznaje i istraživanje iz oblasti akustike i mehaničkih oscilacija čije poznavanje je vrlo kompleksno.
- Njeno efikasno otklanjanje traži ekipno angažovanje stručnjaka. Pored akustičara, fizičara, mašinskih i građevinskih stručnjaka ravnopravan udio u rješavanju ovih problema imaju i ljekari, sociolozi, psiholozi, službe zaštite na radu i dr.
- danas u svijetu, posebno u razvijenim industrijskim zemljama, u proučavanju buke postignuti veliki rezultati.
- Razrađeni su mnogi mjerni metodi i instrumenti za mjerenje i analizu, kao i metodi njenog efikasnog saniranja na nivou usvojenih propisa i normativa.

Postavke o zvuku

- Buka je zvuk koji se javlja u čujnom području frekvencija od (20 ÷ 1000) Hz.
- Osim čujnog područja postoji infrazvuk frekvencije do 10 Hz i ultrazvuk frekvencije preko 1000 Hz.
- Za razmatranje u tehnici kada je u pitanju uticaj buke na čovjeka i stanje mašina i opreme bitan je čujni zvuk.
- Zvuk predstavlja promjenu akustičnog pritiska, napona ili brzine zvučnog talasa koji se širi kroz neku sredinu. Izvori zvuka su tijela koja vibriraju.
- Zvučni talasi koje emituju mašinski sistemi su sfernog oblika, slika

- Zvučni talas

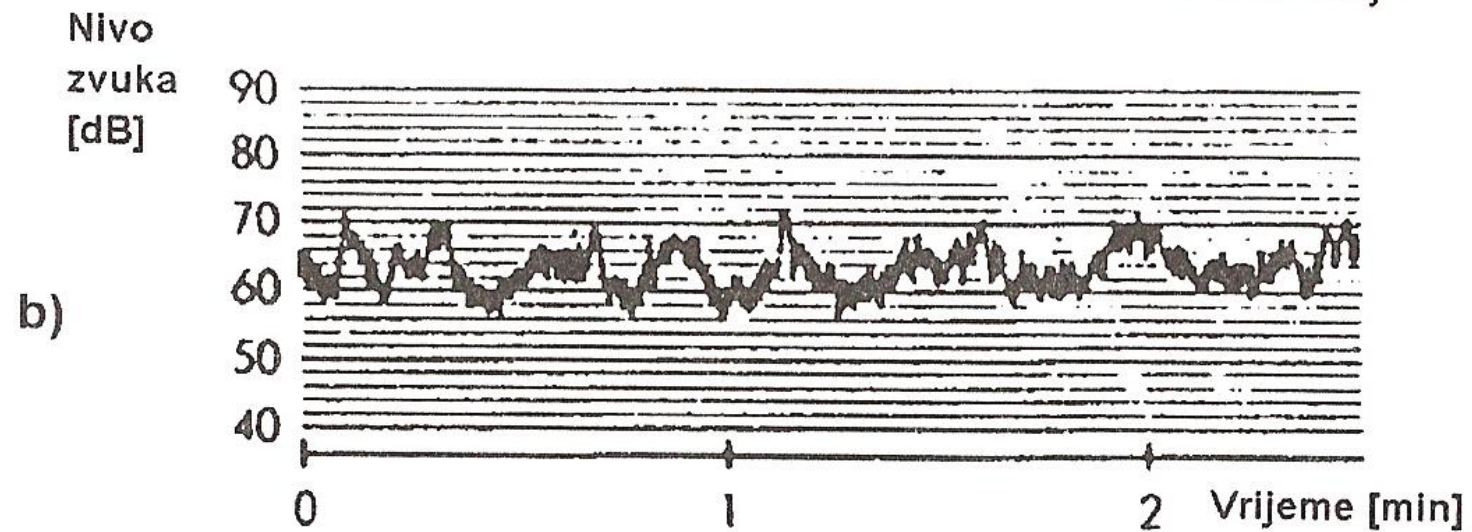
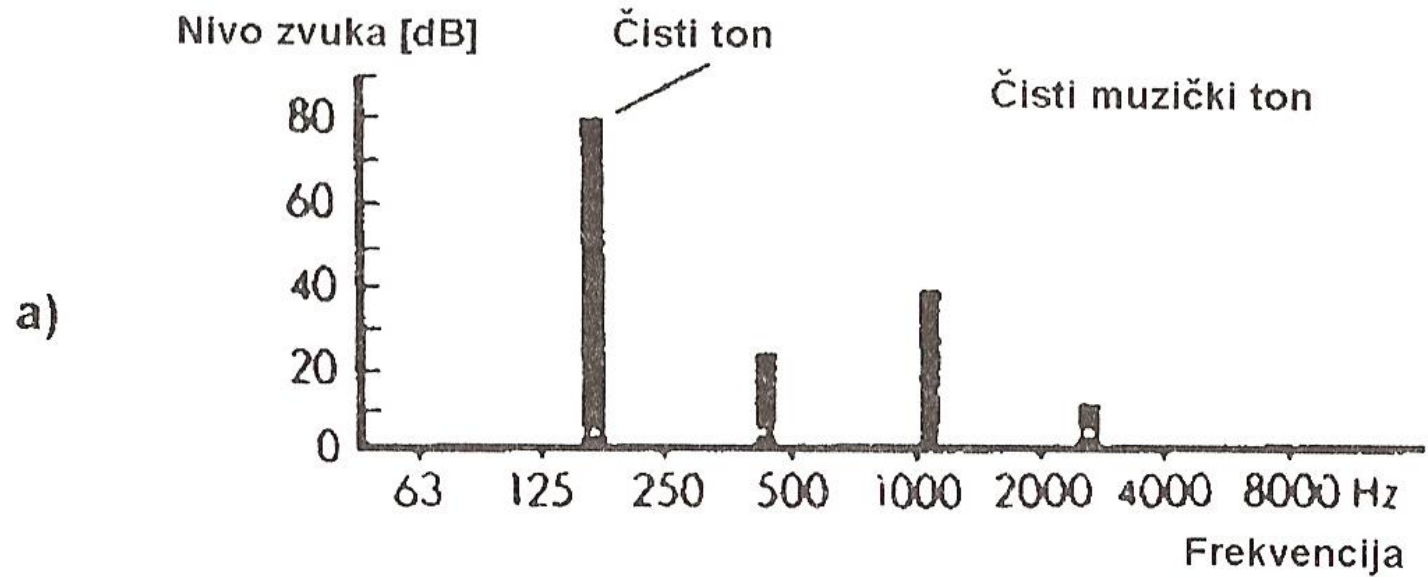
- **Amplituda zvučnog talasa**
- Ljudi su osjetljivi na jako širok opseg amplituda.
- **Tamo gdje su visoke amplitude je prag bola, a na strani gdje su niske amplitude zvuka je prag čujnosti, što predstavlja jedva čujni zvuk pri potpunoj tišini.**
- Jedinica za zvučni pritisak je pascal, Pa. Paskal je pritisak od jednog njutna po kvadratnom metru.
- **Energija ili snaga talasa je proporcionalna kvadratu amplitude** .Da bi se izrazio širok opseg amplituda koristi se logaritamska skala.Uvodi se jedinica decibel ,dB kojom se određuje nivo zvuka preko omjera u logaritamskoj skali.
- **Frekvencija**
- Frekvencija zvučnog talasa izražava se u hercima, Hz. Raspon frekvencija koje daju visinu tona kod ljudi iznosi 20 do 20000 Hz.
- Raspodjela akustične energije kao funkcije frekvencije zove se spektar zvuka .
- U zraku se zvučni talas širi brzinom od 340 m/s. U tečnostima i kroz čvrsta tijela brzina zvuka je veća.
- Normalni govor ima približno 70 dB, a zvukovi od 140 dB izazivaju bol u ušima.

Pojam buke

- Postoje razne definicije buke.
- **Po jednoj, buka je skup zvukova koji izazivaju nelagodnost, neprijatnost.** Postoji mišljenje prema kome svaka zvučna pojava (šum, galama, lupa, govor i sl.) koja ometa rad i odmor predstavlja buku.
- Da bi neki zvuk nazvali bukom on mora da bude dovoljno jak, da se izdvaja od ostalih zvukova i dobro čuje. S obzirom da je buka zvuk različite jačine, i da zavisi od uslova i okolnosti u kojima se javlja i djeluje.
- **Pri ocjenjivanju da li neki zvuk ima karakter buke ili ne, mora se ustanoviti dozvoljeni intenzitet, nivo ili jačina buke i ustanoviti da li pri tome ima ometanja odnosno izazivanje nelagodnosti i neprijatnosti u datom slučaju.**
- Prilikom rada mašine i uređaji proizvode buku. Zavisno od nivoa, buka može biti neiritirajuća, ali često je, kada pređe određeni nivo, štetna za fizičko i psihičko zdravlje ljudi.
- U fizičkom smislu povećani nivo buke utiče na oštećenje sluha, mada su psihička i fizička oštećenja usljed djelovanja buke individualna.
- Pojava buke je često uzrok poremećaja u radu tehničkih sistema.
- **Normalni nivo buke koji ljudski organizam podnosi je (65 ÷ 70) dB.** Na tom nivou se može raspoznati govor u komunikaciji i to na udaljenosti do 1,5 m, a tačna granica između normalnog i iritirajućeg nivoa buke teško se može odrediti.

- **Buka je neželjeni zvuk i sadrži tonove različitih frekvencija.**
- Čisti ton prikazan je na slici 9.2, čija je mjera frekvencija, a nivo, nivo zvuka.
- **Direktna buka određena je intenzitetom izvora buke i udaljenenošću od izvora.**
- **Indirektna buka zavisi od koeficijentata refleksije poda, stropa ili zida.**
- **Amplituda zvučnog talasa (ralika u odnosu na zračni pritisak) određuje koliko će se glasno čuti buka.**
- **Frekvencija određuje visinu zvuka tj koliko brzo će se mijenjati zvučni pritisak.**
- Osim nivoa, frekvencija je važna karakteristika buke.
- **Buka više frekvencije je opasnija od buke niže frekvencije pošto dijelovi mašina koji imaju više frekvencije brže vibriraju.**
- Buka iz više različitih izvora proizvodi zvuk koji je višeg nivoa nego bilo koji iz pojedinačnog izvora. Tako npr.
- Ako dva izvora proizvode zvuk istog nivoa ukupan nivo zvuka je za 3 dB viši nego svaki pojedinačni. Ili,
- ako deset zvučnih izvora proizvodi buku ukupna buka je 10 dB višeg nivoa nego bilo koja pojedinačna

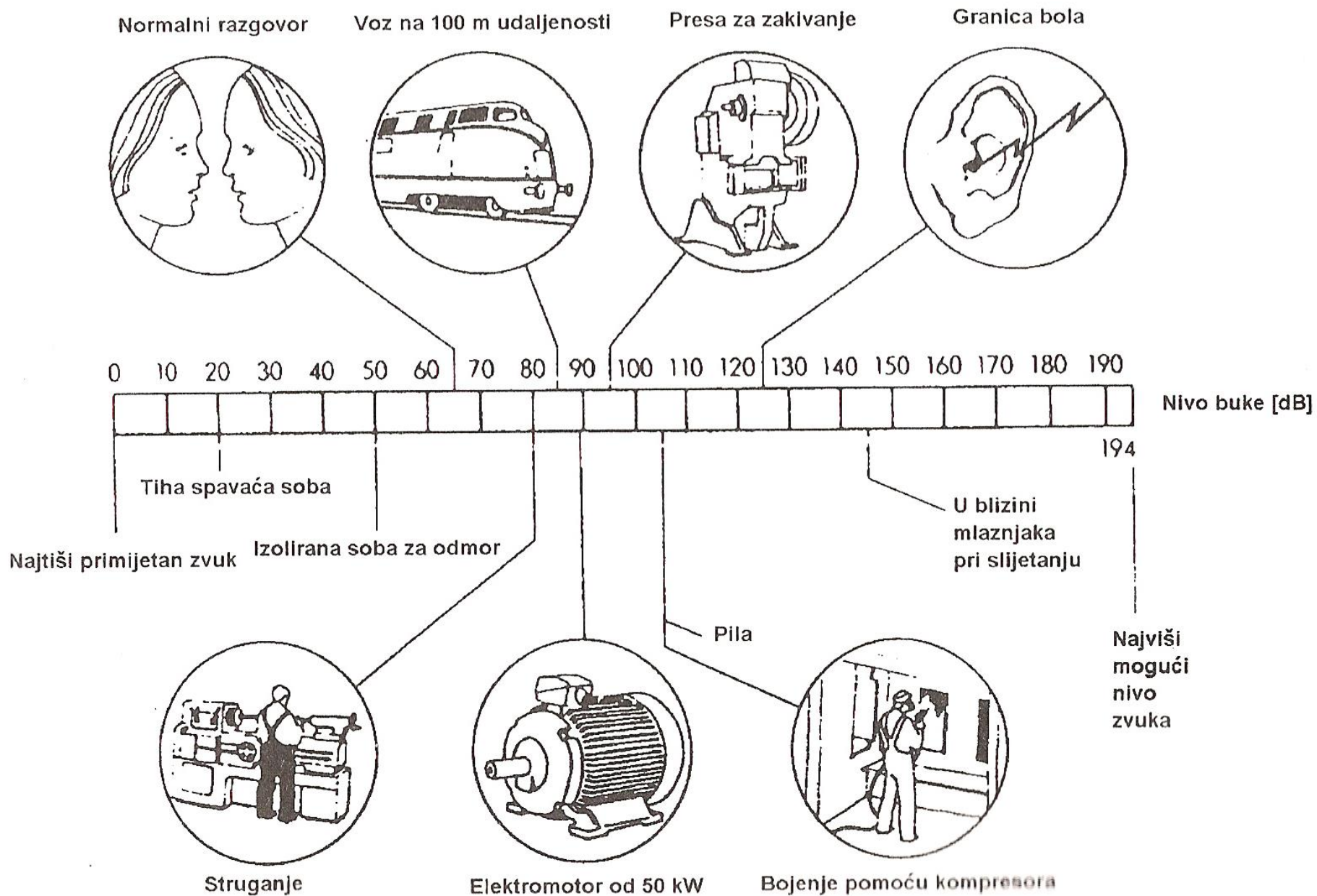
Slika 9.2. Dijagrami nivoa zvuka u zavisnosti od:
a) frekvencije, b) vremena

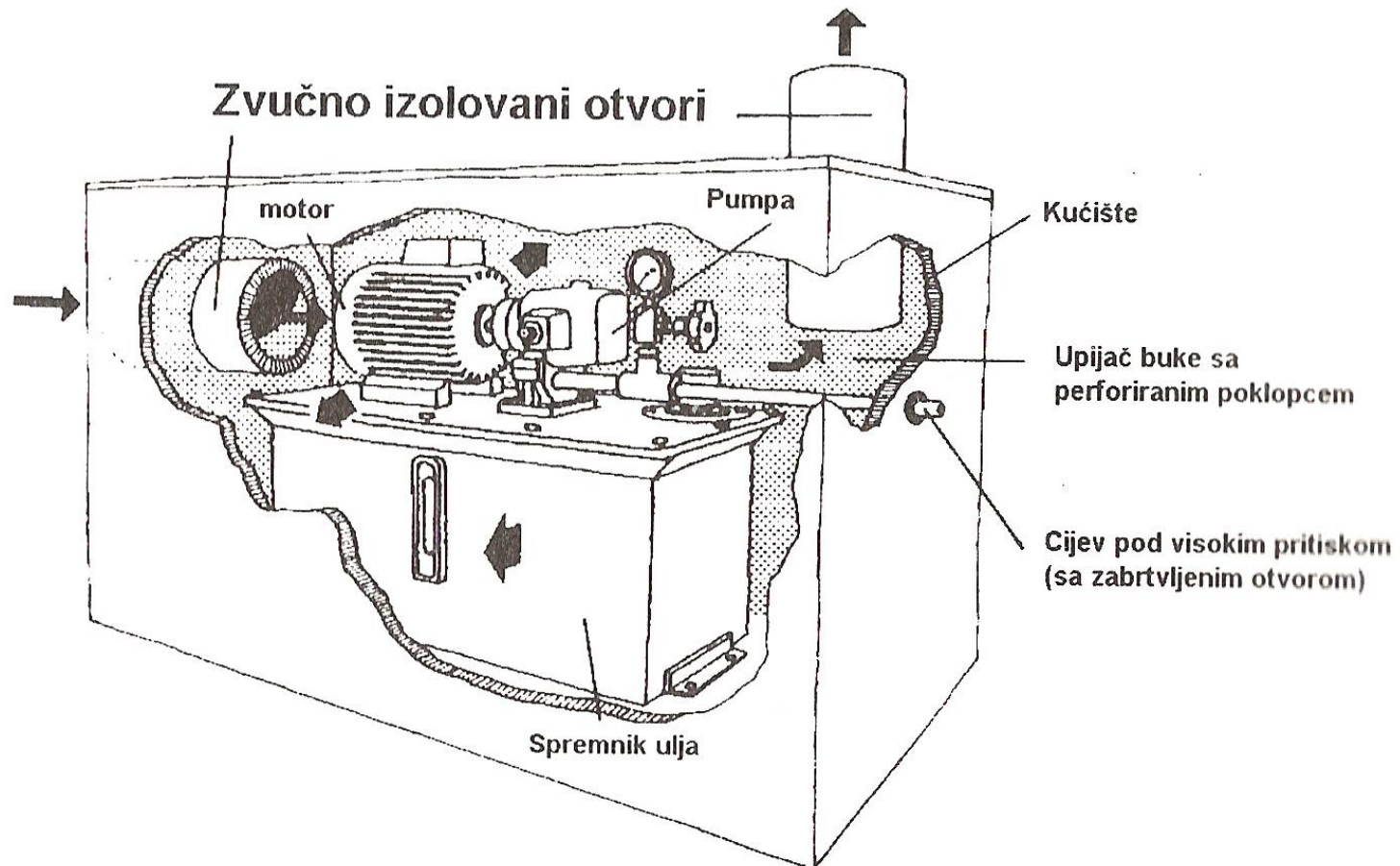

Izvori buke

- Glavni izvori **buke** su **mašine i oprema**.
- Do pojave buke na mašinama može doći iz različitih razloga i to kako na novim tako i na onim koje su duže vrijeme u upotrebi. To su npr.
- Ispuštanje zračne struje kroz ventile, pumpe, elektromotori, bučne mlaznice za komprimiran zrak, transmisije itd. Na slici 9.3. prikazani su neki izvori buke i nivoi u dB.
- Buka može nastati i prilikom transporta materijala i gotovih proizvoda korištenjem kotrljača, ali i povremeno usljed udara u procesu utovara u kontejnere ili dijelove transportnog sistema
- Ovi problemi mogu se prevazići zavisno od svakog konkretnog slučaja i to: minimumom ispuštanja zračne struje kroz ventile, promjenom pumpe u hidrauličnom sistemu, regulacijom rada ventilatora, instaliranjem motora i transmisije koji mirnije rade, montiranjem prigušnica na hidraulične linije itd.
- U procesu transporta kotrljače se zbog bučnog rada mogu zamjeniti nekim drugim načinom transporta. Ukoliko sve to nije moguće i ako buka ne utiče na tehničko stanje sistema, odnosno ako nije posljedica poremećaja u radu mašina i postrojenja, može se vršiti ograđivanje zvučnim izolatorima, slika 9.4.

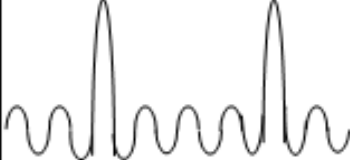
Izolovanje zvučnog izvora

Karakteristike i klasifikacija buke

- Prema izvorima koji proizvode buku i prema, vremnu trajanja, buka može biti:
  - konstantno kontinuirana,
  - konstantna i isprekidana,
  - periodično promjenljiva buka,
  - neperiodično promjenljiva i
  - impulsna.
- Zavisno od toga kakva je buka vrši se i odgovarajuće mjerenje. **Oblik akustičnog talasa koji se dobije mjerenjem, određuje uzrok koji dovodi do pojave buke.** To je važno za održavanje i planiranje održavanja rotirajućih dijelova. U tabeli 9.1. dat je pregled i veza karakteristika buke, izvora buke i mjerenje.
- Karakteristike buke klasificirane su prema načinu na koji se mijenjaju u vremenu date u tabeli 9.1.
- Konstantna buka zadržava istu vrijednost za duže vrijeme ili je konstantna po intenzitetu u jednom periodu. Konstantna buka može da se prekida i ponavlja.
- Promjenljiva buka tačno se mijenja i ima neku prosječnu vrijednost koja se označava sa L .
- Impulsna buka traje vrlo kratko, manje od jedne sekunde.

0 5 10 15 20 [dB]	Karakteristike	Izvori buke	Mjerenje
Male promjene 	Konstantna kontinuirana buka	Pumpe, elektromotori, reduktori, konvejeri	Direktno očitavanje mjerene vrijednosti
Isprekidana buka 	Konstantna ali isprekidana buka	Zračni kompresori, automatske mašine za vrijeme radnog ciklusa	Nivo buke u dB
Velike promjene 	Periodično promjenljiva buka	Masovna proizvodnja, struganje površina	Veličina buke u dB ili zvučni pritisak
Velike nepravilne promjene 	Promjenljiva neperiodična buka	Manuelni rad, struganje, brušenje	Zvučni pritisak, statistička analiza
Slični impulsi 	Ponovljeni impulsi	Automatske prese, pneumatske bušilice	Zvučni pritisak i veličina "pikova"
Pojedinačni impulsi 	Pojedinačni impulsi	Udarni čekići i prese	Zvučni pritisak i veličina "pikova"

Ciljevi mjerenja buke

- **Mjerenje buke je aktivnost bez koje se ne može planirati zaštita od buke kao ni formiranje baze u odnosu** na koju će se prosuđivati o buci.
- Na osnovu mjerenja može se doći do pokazatelja valjanosti konstrukcije kada se radi o prototipu proizvoda ili stepenu eksploatacione očuvanosti same mašine ili njenih dijelova.
- Eksperimentalni parametri daju informaciju o geometrijskoj tačnosti, kvalitetu montaže i kompletnog dinamičkog stanja mašine.
- **Cilj mjerenja akustičnih parametara svodi se na:**
  - identifikaciju zvučnih izvora (izvora buke) koji imaju dominantan značaj,
  - dobivanje baze za kontrolu mjerenja buke koja se može primjeniti na mašine i opremu i
  - utvrđivanje nivoa buke i njegovo poređenje sa dozvoljenim vrijednostima za rad mašina i boravak zaposlenih u tom okruženju.
- U tabeli 9.2 dati su nivoi buke za različita područja. Vrijednosti su poželjne i treba ih ostvariti i održavati na postojećem nivou

Okolina	Maksimalni nivo buke
Područje tolerantno na buku	80 dB
Poslovno područje	70 dB
Opće uredsko okruženje	60 dB
Tiho uredsko okruženje	50 dB

- **Standardi za instrumente, metode za mjerenje buke**

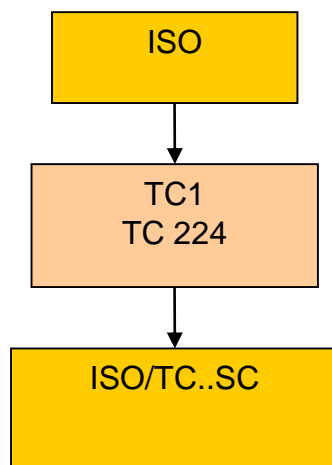
- Mjerni instrumenti i metode koje se primjenjuju za mjerenje buke moraju biti u skladu sa standardima.

- **Standardi uključuju:**

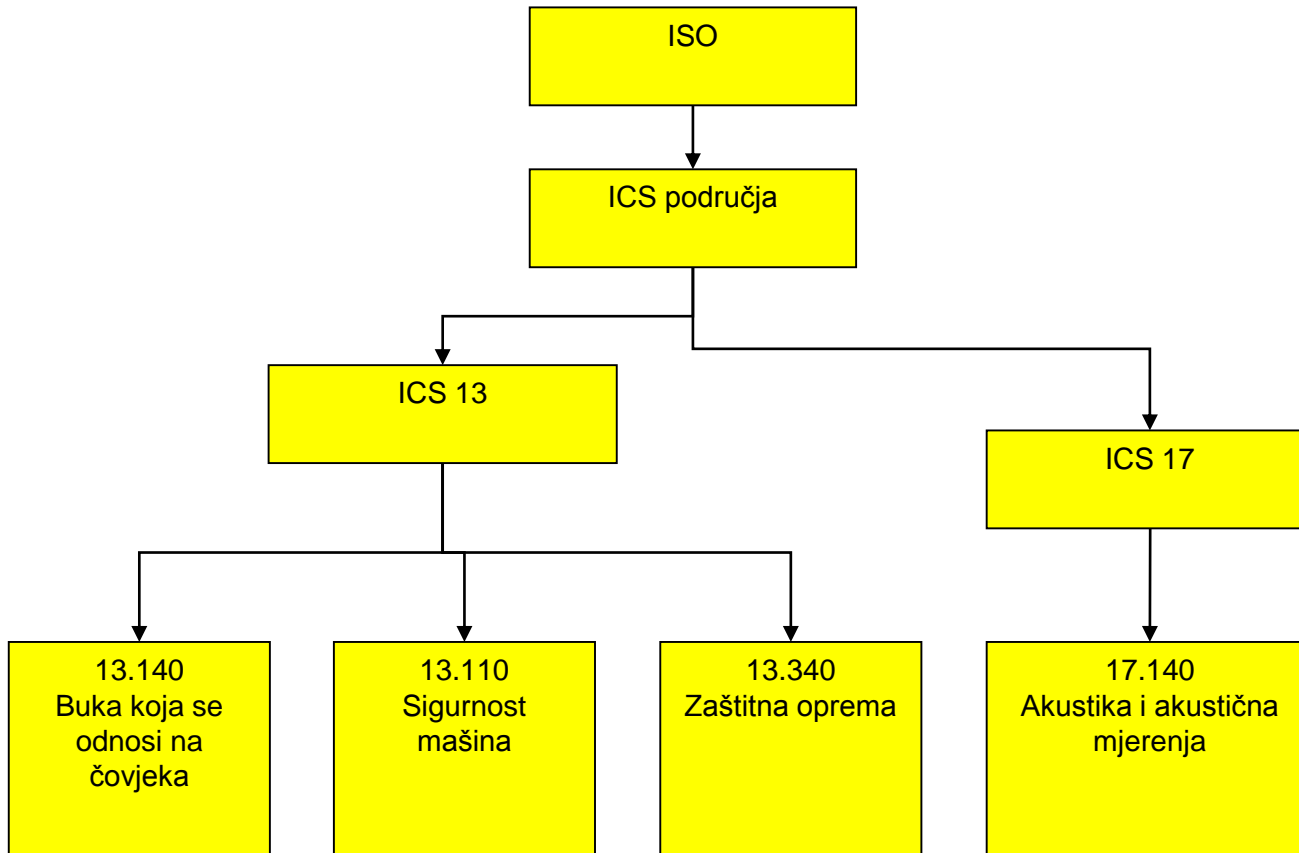
- uslove za mjerne instrumente,
- mjerne metode za mjerenje buke za različite tipove mašina i mjerne metode koje definiraju uticaj buke na čovjeka
- procjenu buke i štetnih efekata.

- **Standardi za mjerenje buke**

- Najvažniji standardi u o području mjerenja buke obuhvaćani su standardima
- IEC (International Electrotechnical Commission) i
- ISO (International Organization for Standardization),
- pri čemu je IEC nadležan u području konstrukcije instrumenata, a ISO u području mjerne tehnike, eksperimentalnih uslova, mjernih parametara i njihovih granica te rezultata mjerenja.

TC-tehnički komitet
SC-podkomitet
ISO/TC43/SC1-buka
ISC-međunarodna klasifikacija

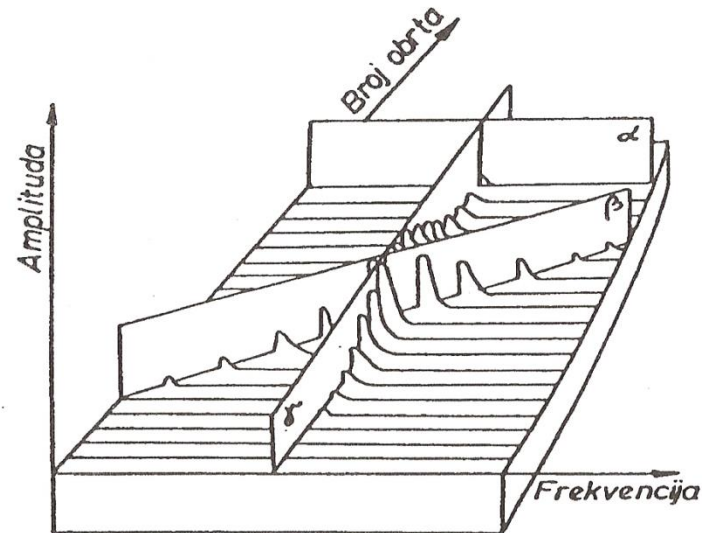
• **Standardi u području mjerenja buke**

- Neki od standarda koji se odnose na područje buke koja djeluje na ljude 13.140 su:
- ISO 226:2003- Akustika Normalni nivo glasnosti
- ISO 1996-1:2003 Akustika - Opis mjerenja okolišne buke
- ISO 389-1:1994 Akustika - referentna nula za audiometrijsku opremu - prvi i drugi dio
- ISO 389-3:1994 Akustika - referentna nula za kalibraciju audiometrijske opreme, treći dio.
- U grupi standarda 13 340 koji se odnose na zaštitnu opremu od buke su:
- ISO 4869-1:1990 Akustika-yaštitnici za uši, subjektivne metode za mjerenje pojačanja zvuka
- ISO/TR 48969-4:1998 Akustika zaštitnici za uši dio4.
- U grupi 13.110 koji odnosi se na sigurnost mašina spadaju standardi:
- ISO/TR 12100-1:1992 Sigurnost mašina,osnovni koncepti,osnovni principi dizajna,prvi dio, osnove

- ISO 14121:1999 Sigurnost mašina, sigurnost principi ocjene rizika
- ISO 15534-3:2000 Ergonometrijski dizajn za sigurnost opreme.
- U grupu standarda 17.140 koji se odnose na akustiku i akustična mjerenja spadaju
- 17.140.01- opće odredbe o mjerenju buke u koje spadaju standardi
- ISO 16:1975 Standardni mjerač frekvencija
- ISO 266:1997 Poželjne frekvencije
- ISO 532:1975 Metode računanja glasnosti
- ISO 1683:1983 Preferirani referentni nivoi buke
- ISO 3740:2000 Određivanje snage zvučnog izvora
- ISO 6926:1999 Zahtjevi za karakteristikama i kalibracija referentnih zvučnih izvora
- 17.140.20 - buka koju proizvode mašine i oprema

Uticaji na mjerenje buke

- Postupak mjerenja buke mašina i uređaja odnosi se na definisanje frekvencija koje dolaze od zvučnih izvora, a mjeri se ukupni zvučni nivo i frekventni spektar.
- Na snimljeni spektar najviše utiču:
- tehnološke nesavršenosti rotirajućih elemenata od čega buku najviše proizvode: ležajevi, rotori, zupčanici, turbinska kola itd.,
- postojanje prinudne sile sa pobudnom frekvencom koja je jednaka ili bliska nekoj od sopstvenih frekvenci mašina (noseća struktura, poklopci, vratila, zupčanici itd.)
- Sa promjenom broja obrtaja u spektru po frekventnoj osi pomjeraju se vrhovi koji odgovaraju rotirajućim pobudama, a vrhovi koji odgovaraju sopstvenim frekvencama mijenjaju se po veličini. To se vidi iz Campbellovog trodimenzionalnog dijagrama,

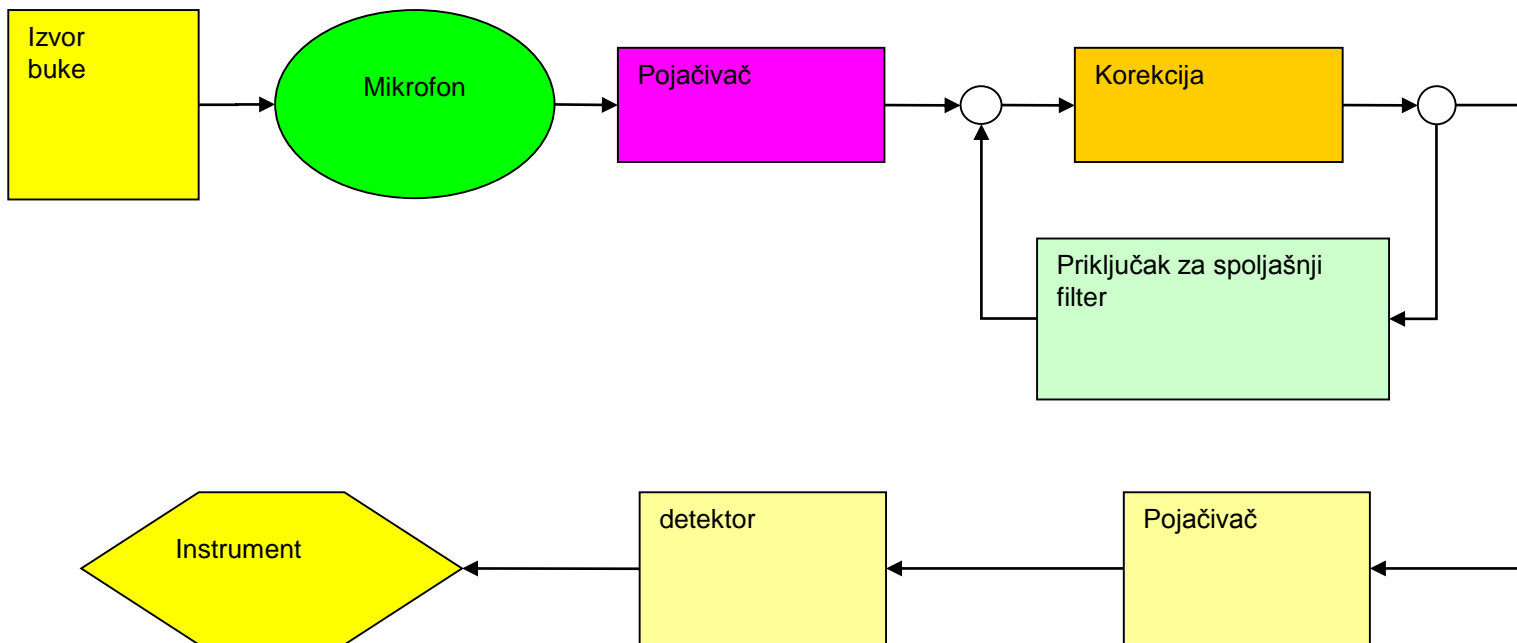
Instrumenti za mjerenje buke

- **Instrumenti za mjerenje buke vrše pretvaranje zvuka u neku drugu energiju.**
- Pomoću mikrofona i pretvarača zvuk, se detektuje i pretvara u električni signal. Najčešće se koriste instrumenti za mjerenje buke koji rade sa ugrađenim:
  - **elektrostatičkim,**
  - **elektrodinamičkim,**
  - **piezoelektričnim i**
  - **magnetostrikcionim pretvaračem.**
- Različiti instrumenti za mjerenje buke imaju mogućnost statističke ili frekventne analize primljenog signala,
- a mogu dalje vršiti računanje izmjerenih vrijednosti u željeni oblik ili odgovarajuće jedinice, sve zavisno od problema koji se analizira.
- Najjednostavniji instrumenti su dozimetri za mjerenje buke u toku radnog dana.

- Međutim u industriji nivo buke je promjenljiv i složen pa se koriste i složeniji uređaji kao što su analizatori nivoa buke i analizatori intenziteta buke. Prvi mogu da vrše statističku analizu buke u toku vremena, a drugi daju informaciju o veličini buke po jedinici površine u datoj poziciji.
- Uređaji za sofisticirana mjerenja u laboratorijskim i pogonskim uslovima daju frekventni spektar u vidu Campbellovog dijagrama
- Na alatnim i drugim mašinama snimanje ukupnog nivoa buke i frekventnog spektra vrši se na različitim mjernim mjestima i za različite snage sa različitom udaljenošću mikrofona. Na osnovu frekvencije buke određuje se izvor buke i metod za kontrolu buke.
- Analizom podataka dobivenih mjerenjem može se doći do informacije o izvorima buke, a s tim u vezi i preduzeti mjere za njihovo smanjenje ili potpuno uklanjanje.
- Od mjerača nivoa buke-zvuka se zahtijeva da mjeri zvuk različitog nivoa, spektra i oblika zvučnih talasa u različitim uslovima distribucije izvora zvuka i refleksije na granicama zvučnog polja.
- Na alatnim i drugim mašinama snimanje ukupnog nivoa buke i frekventnog spektra vrši se na različitim mjernim mjestima i za različite snage sa različitom udaljenošću mikrofona.
- Na osnovu frekvencije buke određuje se izvor buke i metod za kontrolu buke.
- Analizom podataka dobivenih mjerenjem može se doći do informacije o izvorima buke, a s tim u vezi i preduzeti mjere za njihovo smanjenje ili potpuno uklanjanje.
- Od mjerača nivoa buke-zvuka se zahtijeva da mjeri zvuk različitog nivoa, spektra i oblika zvučnih talasa u različitim uslovima distribucije izvora zvuka i refleksije na granicama zvučnog polja.

Tipovi (metara) mjerača nivoa zvuka prema tačnosti mjerenja

- Mjerači nivoa zvuka prema IEC 651-1979 i IEC 804-1985 , svrstavaju se u četiri grupe:
- **Tip 0, laboratorijski referentni standardi** namijenjeni za kalibraciju drugih metara, mjerača nivoa zvuka.
- **Tip 1, precizni metri mjerači** nivoa zvuka za opću namjenu ,općenito na terenu gdje se traže precizna mjerenja.
- **Tip 2, mjerači opće namjene** za upotrebu na terenu i za snimanje podataka nivoa buke za dalju analizu frekvencija.
- **Tip 3, istraživački mjerač zvuka** koji služi za određivanje uslova okoline po pitanju buke.
- **Prema složenosti mjerači buke se dijele na:**
  - Najjednostavnije mjerače buke ili dozimetre koji se koriste za mjerenje buke
  - Analizatore nivoa buke koji se koriste u dijagnostičke svrhe

Mjerenje buke

-mjerenje buke okoline

$$L_{eq,T} = 10 \cdot \log \frac{1}{T} \int_0^T \left(\frac{p(t)}{p_0} \right)^2 dt$$

gdje je
 p_0 – referentni zvučni tlak, $p_0 = 20 \mu Pa$;
 $p(t)$ – vremenski promjenljiv zvučni tlak;
 T – interval mjerenja.

Kako radi sistem za mjerenje buke

- Mjerač buke, čija je shema dana na slici 9.8, je mjerno sredstvo koje reagira na zvuk slično kao čovjekovo uho i daje objektivna reproduktivna mjerenja zvučnog nivoa.
- Zvučni signal se pretvara u električni signal pomoću mikrofona visokog kvaliteta. Signal je slab pa se mora pojačati da bi se očitao na instrumentu.
- Poslije prvog pojačanja signal prolazi kroz korektivni filter. Poslije daljeg pojačanja signal je toliko jak da da otklon na instrumentu.
- Efektivna vrijednost signala je određena u detektoru efektivne vrijednosti. Očitana vrijednost je nivo zvuka u dB. Signal zvuka može se dobiti sa izlaznog utikača i vodi na vanjske instrumente kao što su magnetofoni, dozimetri buke ili pisači.
- Efektivna vrijednost, RMS, je specijalan oblik matematičke srednje vrijednosti. Važna je jer direktno zavisi od energije zvučnog signala.
- Detektor vršne vrijednosti može da se ugradi ako se želi određivanje vršnih vrijednosti impulsnih signala.

Vrste mjerača buke

- dozimetar

